

GÜNDEM

Beş Vakit Namaz Gerçekten Mi'râc'da mı Farz Kılındı?

Prof. Dr. İsrail BALCI*

Hz. Peygamber'in hayatını ifade eden siyerle ilgili kimi konuların anlatımında ciddi problemler bulunmakla birlikte, herhangi bir sorgulama yapılmadığından bunlar günümüzde hâlâ yerleşik kabul olarak varlığını sürdürmektedir. Oysa doğru gibi telakki edilen kimi konular, izahı mümkün olmayan çelişkilerle doludur. Sözünü ettiğim yanlış telakkinin arka planında, vahiy yerine rivayet kültürü üzerinden siyer anlatımının etkisi olduğu gibi, anlatılanların herhangi bir tenkide tabi tutulmamasının da payı büyüktür. Yerleşik kabul haline gelmiş rivayetler hakkında eleştiri yapılmadığı gibi, eleştirel gözle bakmak bazen geçmiş inkâr gibi görülüp baştan reddedilmektedir.

Eleştiriden kast ettiğim husus, herhangi bir konuyla ilgili haberin, vahyin mutlak bağlayıcılığı çerçevesinde ele alınması, rivayetin iç tutarlılığı ve inandırıcılığıdır. Siyerle ilgili konular bu bakış açısına göre okunduğu zaman, bazen bambaşka gerçeklerle karşılaşmaktadır. İlginç olan ise anlatıların çoğunun vahye aykırı haberler ihtiva etmesidir. Sözünü ettiğim yanlış telakkilerin dikkat çekenlerinden birisi, Müslümanların en önemli ibadetlerinin başında gelen beş vakit namazla ilgili

Beş vakit namazın mi'râc gecesi farz kılındığı iddiası ciddi şekilde izaha muhtaç olduğu gibi, başlangıçta elli vakit olduğu ve daha sonradan beşe düşürüldüğü anlatıları ise bir o kadar daha problemlidir. Ne ki, bu husus herhangi bir sorun olarak görülmeyip tarih boyunca nesilden nesle aktararak gelmiştir.

* Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bilinenlerdir. Müslümanların kahir ekseriyeti beş vakit namazın mi'râc gecesi farz kılındığına inanır. Yine bu anlayışın bir devamı olarak, aslında beş vakit namazın başlangıçta elli vakit olduğu, ancak Hz. Mûsâ'nın araya girmesi ve Hz. Peygamber'in de Rabb'inin huzuruna giderek miktarı azalttırması sonucu beş vakte düşürüldüğü iddialarından bahsedilir. Yerleşik kabul haline gelmiş bu anlayışın ne derece vahye ve tarihi gerçeklere mutabık olduğunu gözler önüne sermek için, biz bu makalede önce beş vakit namazın mi'râcda farz kılındığı iddiasını ele alacağız. Ardından elli vakitten beş vakte düşürüldüğüne dair anlatıları irdeleyerek, bu konu hakkında bilinenlerin ne derece inandırıcı olduğunu gözler önüne sermeye çalışacağız.

Beş Vakit Namaz Mi'râc'da mı Farz Kılındı?

Beş vakit namazın mi'râc gecesi farz kılındığı iddiası, ciddi şekilde izaha muhtaç olduğu gibi, başlangıçta elli vakit olduğu ve daha sonradan beşe düşürüldüğü anlatıları ise bir o kadar daha problemlidir. Ne ki, bu husus herhangi bir sorun olarak görülme-yip tarih boyunca nesilden nesle aktararak gelmiştir. Başlangıçta belirtelim ki, beş vakit namazın mi'râcda farz kılındığı inancı/iddiası doğru değildir. Böyle bir iddia hem vahye hem de tarihsel gerçeklere aykırıdır. Dahası ,Resûlullah'ın risalet hayatıyla ilgili bilinenlerle de çelişmektedir. Sorunun kaynağı, vahyin hakikatının dikkate alınmaması ve kavramlara yüklenen isabetsiz anlamlara kadar uzanır.

Siyer veya İslâm tarihiyle ilgili metinlerdeki kimi kavramlara yüklenen anlam, rivayetin muhtevası veya haberin mahiyetini doğrudan etkilediği gibi, tamamen farklı bir muhtevaya bile dönüşebilmektedir. Kavrama yüklenen anlam nedeniyle ortaya çıkan farklı anlama veya tanımlama, daha sonradan tekrar edi-

legeldiği için yaygın kabul halini almış ve doğru gibi kabul edilerek yerleşik inanca dönüşmüştür. Vahyin mesajı, nüzul dönemine ait tarihsel süreç veya rivayetin doğru olup-olmaması gibi hususlar, bu tür yanlış tanımlama ya da yorumlara müsait bir alt yapı sunmuştur. Maksudımızı daha net anlatabilmek için beş vakit namazın farz kılındığı iddia edilen *mi'râc* hadisesini ifade eden mi'râc kavramıyla, bu olayla birlikte zikredilen *isrâ* olayını ifade eden *isrâ* kelimesinin ne anlama geldiğini hatırlatmak istiyoruz. Zira rivayetlerdeki kimi anlatılar, bu kavramlara yüklenen anlama bağlı olarak farklı bir forma dönüştürülmüştür.

Öncelikli olarak şunu belirtelim ki, sanıldığı-nın aksine *isrâ* ve *mi'râc* olayları birbirlerinin devamı veya tamamlayıcısı değil, tamamen birbirlerinden ayrı ve bağımsız iki farklı hadiselerdir. Mahiyet ve muhteva olarak da tamamen birbirlerinden farklıdırlar. Örneğin *isrâ* yatay yolculuğu, *mi'râc* ise göğe doğru yükselişi ifade eder. *İsrâ* hadisesi âyetle sabitken, mi'râc anlatılarının tamamı rivayetlere dayanır. Bir başka ifadeyle mi'râca dair haberlerin hiçbirisi Kur'ân'a dayanmaz. Her ne kadar Necm sûresiyle ilişkilendirilmişse de, bu ilişkilendirmenin hiçbir inandırıcılığı ve gerçekliği yoktur. Çünkü Necm sûresi *isrâ* hadisesine işaret eden âyetten yaklaşık olarak beş sene önce nâzil olmuştur. Dolayısıyla tarihsel olarak aralarında bağ kurmak mümkün değildir. Üstelik sanıldığı gibi bu sûrede *isrâ* veya mi'râc hadisesinden değil, vahiyle ilk tanıştığı sırada Resûlullah'ın yaşadığı tecrübeye dair açıklamalar yer almaktadır. Buna rağmen mezkûr sûrenin *isrâ* ve mi'râc hadiseleriyle ilgisi varmış gibi yanlış bir anlayış yerleşik kabul halini almıştır.

Kaynaklara bakıldığında, en erken döneme ait rivayetlerde, *isrâ* hadisesine dair haberler yer alırken mi'râc anlatılarından hiç bahsedilmez. Ancak özellikle *kütüb-i sitte* ve sonrası kaynaklardan itibaren ise, mi'râc hadisesine dair rivayetler yaygınlık kazanırken, *isrâ* olayına dair haberler, daha sonraki döneme ait mi'râc

hadisesiyle ilgili rivayetler arasında kaybolup gitmiştir. Böylece isrâ ve mi'râc kavramları birbirine karşınca, bu kavramlarla ilgili haberler de birbirine karışmıştır. Örneğin, en erken döneme ait rivayetlerde, beş vakit namazın isrâ olayı sırasında farz kılındığından bahsedilir. Ancak isrâ ile mi'râc kavramları birbirine karıştırılıp daha sonradan mi'râc anlatıları yaygınlık kazandığı için, isrâ hadisesiyle ilgili bu haber, mi'râcda farz kılınmış gibi bir anlama dönüştürülmüştür.

Dikkat edilirse bugün Anadolu İslâm kültüründe *isrâ* ve *mi'râc* kavramları ve bu kavramların ifade ettiği hadiseler, birbirini tamamlayan ve bir arada vuku bulmuş olaylar gibi telakki edilir. Hatta *isrâ* ve *mi'râc* kavramları bile aynı olayı ifade ediyormuş gibi düşünülür. Nitekim mi'râc hadisesine dair rivayetler daha yaygınlık kazanmış ve isrâ olayına dair bilinenler mi'râc anlatıları içerisinde kaybolup gitmiştir. Dikkat edilirse, vahiyle sabit olan *isrâ* olayı, neredeyse hiç zikredilmezken mi'râc anlatıları tüm canlılığıyla devam etmektedir. Mi'râc gecesi kutlamaları bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Oysa gece vuku bulan olay, *isrâ* hadisesidir. Mi'râc olayına dair bilinenler ise Resûlullah'ın öğlen uykusuna yattığı sırada gördüğü rüyaya dair anlatıların, giderek zenginleştirilmiş şeklidir. Görüldüğü üzere tamamen farklı olan iki kavram, birbirine karıştırıldığı için mezkûr kavramların ifade ettiği olaylar da iç içe geçmiştir.

Bir başka husus ise *isrâ* hadisesi, gecenin kısa bir anında vuku bulmuş bir olaydır. *Mi'râc* olayına dair anlatılar ise Resulullah'ın öğlen uykusuna yattığı sırada gördüğü rüyaya dayalı haberlerin zenginleştirilmiş formudur. Dolayısıyla *isrâ* geceleyin vuku bulmuştur, mi'râc ise gündüz vakti görülen bir rüyaya dair anlatılara dayanır.¹ Kısaca söylemek gerekirse, iki olay arasında hem zaman hem de mahiyet

itibarıyla farklılık vardır. Ne ki, bunların hiçbirisi sorun teşkil etmemiş ve bu nedenle geleneksel algıda her iki hadisenin peş peşe vuku bulduğu ve birbirlerini tamamladıkları gibi yaygın bir kabul ortaya çıkmıştır.

Bilindiği üzere *isrâ* olayına işaret eden *isrâ* hadisesi Mekke döneminin sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Kur'ân bu hadiseye işaret etmekle birlikte, detayına dair en ufak bir açıklama yapmaz. Umumiyetle kabul edildiğine göre *isrâ* hadisesi Medine'ye hicretten bir buçuk-iki yıl önce vuku bulmuştur. Bizim tespitlerimize göre ise iki veya iki buçuk yıl öncesinde gerçekleşmiş olmalıdır. Kabaca söylemek gerekirse *isrâ* olayının zamanı, risaletin onuncu yılına denk gelmektedir. Beş vakit namazın farz kılındığı kabul edilen mi'râc hadisesi ise bu olayın hemen peşinden gerçekleşmiş olay olarak bilinir. Beş vakit namazın mi'râcda farz kılındığı kabul edilecekse, yaklaşık olarak risaletin onuncu yılında beş vakit namazın farz kılındığı sonucu ortaya çıkar. Oysa beş vakit namazın kılınacağı hükmünün yer aldığı âyetler *isrâ* âyetinden daha önce nâzil olmuştur. Buna ilaveten namaz ilk ibadetlerdendir ve Resûlullah risaletin ilk yıllarından itibaren namaz kılmıştır. Bu hususları hatırlattıktan sonra beş vakit namazın mi'râc olayı sırasında farz kılındığına dair iddianın Kur'ân'a ve tarihsel gelişmelerle ne derece mutabık olduğu konusuna geçebiliriz.

Bilindiği üzere Hûd sûresinin 114. âyetinde, sabah, akşam ve yatsı namazlarının kılınacağı zaman dilimleri açıkça belirtilmiştir.² Tâhâ sûresinde de günün hangi zaman dilimlerinde namaz kılınacağına dair açıklamalar yapılmıştır.³ Kâf⁴ ve Rûm⁵ sûrelerinde de beş vakit namazın kılınacağı vakitlere işaret edilmektedir. Referans verilen âyetlerin hepsi *isrâ* olayından

¹ Bu konularla ilgili detaylı bilgi için bkz. İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012.

² Hûd 11/114.

³ Tâhâ 20/130.

⁴ Kâf 50/40.

⁵ Rûm 30/17-18.

önce nâzil olduğuna göre, demek ki beş vakit namaz hükmü daha önceden vardı. Âyetlerin nüzul dönemi ve içerdiği hükümler göz önüne alındığı zaman, beş vakit namazın mi'râc gecesi farz kılındığı iddiası bizzat vahye aykırıdır.

Âyetlerin yanı sıra rivayetlerde de beş vakit namazın mi'râc olayı sırasında değil, isrâ hadisesi sırasında farz kılındığından bahsedilmektedir. Örneğin İbn İshâk (151/768),¹ Rebi' b. Habîb (ö. 180/796)² ve Abdürrezzâk (ö. 211/826)³ gibi erken döneme ait siyer veya hadis kaynaklarında beş vakit namazın *isrâ* gecesi farz kılındığından bahsedilir. Benzer haberler, daha geç dönem olan Beyhakî (ö. 458/1066) gibi kaynaklarda da bulunmaktadır.⁴

Risaletin ilk yıllarından itibaren Hz. Peygamber'in namaz kıldığı bilinmektedir. Hatta ilk önce iki rekât olarak öğle namazını, kimi rivayetlerde ise ikindi namazını kıldığından bahsedilir. Devamında ise *isrâ* hadisesinin ardından günlük namazın beş vakit olarak belirlendiğine vurgu yapılır.⁵ İlk müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman (150/767) da, İslâm'ın ilk yıllarında, Hz. Peygamber ve mü'minlerin, gecenin yarısı veya üçte birini namaz kılarak geçirdiklerini ve bu süreçte henüz beş vakit namazın farz kılınmadığını söyleyerek namazın ilk ibadetlerden birisi olduğunu vurgular.⁶

Erken döneme ait rivayetlerde, beş vakit namazın, mi'râc gecesi değil isrâ olayından sonra farz kılındığı hususu önemli bir detaydır.

Ancak isrâ ve mi'râc kavramları birbirine karıştırılarak mi'râca dair rivayetlerin yaygınlık kazanmasından sonra, isrâ hadisesi sırasında beş vakit namazın farz kılındığına dair açıklamalar, özellikle *kütüb-i sitte* gibi daha muahhar kaynaklarda, beş vakit namazın mi'râc hadisesi sırasında farz kılındığı gibi bir anlayışa dönüşmüştür. Oysa mezkûr telakkiyi ne vahiyne ne de tarihsel gelişmelerle doğrulamak mümkündür.

İbn İshâk (151/768), beş vakit namazın *isrâ* gecesi Hz. Peygamber'in *el-Mescidü'l-Aksâ*'ya götürüldüğü zaman burada farz kılındığını söyler.⁷ Rabi' b. Habîb'de (180/796) yer alan İbn Abbâs kaynaklı iki ayrı rivayette de beş vakit namazın hicretten iki yıl öncesinde farz kılındığından bahsedilmekte ve şu bilgiler verilmektedir:⁸

أبو عبيدة عن جابر بن زيد عن ابن عباس أن النبي صلى الله عليه وسلم فرضت عليه الصلوات الخمس قبل هجرته بسنتين وصلى عليه الصلاة والسلام إلى بيت المقدس بعد هجرته سبعة عشر شهرا وكانت الأنصار وأهل المدينة يصلون إلى بيت المقدس نحو سنتين قبل قدوم النبي صلى الله عليه وسلم اليهم وكان النبي صلى الله عليه وسلم صلى إلى الكعبة بمكة ثماني سنين إلى أن عرج به إلى بيت المقدس ثم تحول إلى قبلته الربيع قال إلى الكعبة...

Ebû Ubeyde, Câbir b. Zeyd'den o da İbn Abbâs'tan şunu nakletmiştir: Beş vakit namaz hicretten iki sene önce Hz. Peygamber'e farz kılındı. Hz. Peygamber hicretten on yedi ay sonrasına kadar Beytül-Makdis'e doğru namaz kıldı. Ensâr ve Medine halkı, Hz. Peygamber şehirlerine gelmeden önce yaklaşık iki sene Beytül-Makdis'e doğru namaz kılıyordu. Hz. Peygamber *Mekke'deyken (isrâ olayı sırasında) Beytül-Makdis'e götürülene kadar sekiz sene Kâbe'ye yönelerek namaz kılıyordu*. Bu olaydan sonra (asıl) kiblesine yöneldi. Rebi'ye göre Kâbe'ye yöneldi...

¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981/1401, 277.

² Rebi' b. Habîb b. Ömer el-Ezdî, *el-Câmi'u's-sahîh Müsnedü İmâm er-Rebî' b. Habîb*, thk. Muhammed b. İdrîs-Aşur b. Yûsuf, Dâru'l-hikme, Beyrut 1415, I, 83, 90.

³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, nşr. Habîburrahmân el-Azâmî, Beyrut 1970, I, 452.

⁴ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve li'l-Beyhakî*, tahk. Abdurrahan Muhammed Osman, 1. Baskı, Dâru'n-nasru't-tibâe, Medine 1969/1389, II, 107.

⁵ Rebi' b. Habîb, I, 83, 90; Abdürrezzâk, I, 453-55, 531.

⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006, IV, 297.

⁷ İbn İshâk, 277.

⁸ Rebi' b. Habîb, I, 83.

İkinci rivayette de benzer bilgiler tekrar edilerek şu açıklamalar yapılmıştır:¹

أبو عبيدة عن جابر بن زيد عن ابن عباس أن النبي صلى الله عليه وسلم فرضت عليه الصلوات الخمس قبل هجرته بنحو سنتين وصلى رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى بيت المقدس بعد هجرته سبعة عشر شهرا وكانت الأنصار وأهل المدينة يصلون إلى بيت المقدس نحو سنتين قبل قدوم النبي صلى الله عليه وسلم اليهم وكان النبي صلى الله عليه وسلم صلى إلى الكعبة بمكة ثمان سنين إلى أن عرج به إلى بيت المقدس ثم تحول إلى قبلته

Ebû Ubeyde, Câbir b. Zeyd'den o da İbn Abbâs'tan şunu nakletmiştir: Beş vakit namaz Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden iki sene önce farz kılınmıştır. Hz. Peygamber, hicretten sonra da on yedi ay Beytül-Makdis'e doğru namaz kılmıştır. Ensar ve Medine halkı, Hz. Peygamber şehirlerine gelmeden önce yaklaşık iki yıl Beytül-Makdis'e doğru namaz kıldılar. Hz. Peygamber Beytül-Makdis'e götürülene kadar Mekke'de sekiz yıl Kâbe'ye yönelerek namaz kılmıştır. Sonra kiblesine yönelmiştir.

Dikkat edilirse İbn Abbâs'ın verdiği tarih, *isrâ* hadisesinin vuku bulduğu zaman dilimine denk gelmektedir. Keza bu rivayette de *isrâ* olayı sırasında Resûlullah'ın Beytül-Makdis'e götürülmesinden sonra beş vakit namazın farz kılındığından bahsedilmiştir. Hemen hatırlatalım ki, beş vakit namazın mi'râcda farz kılındığı iddiası âyetlere aykırı olduğu gibi, *isrâ* hadisesi sırasında farz kılındığı iddiası da aynı muhtevadadır. Burada sorun rivayetteki "farz kılındığı" iddiasında düğümlenmektedir. Hâlbuki beş vakit namaza dair hükümlerin yer aldığı âyetler daha önce inzâl edilmiştir. Bu durumda beş vakit namazın *isrâ* olayıyla birlikte farz kılındığı iddiası yerine, bu hadiseden sonra Resûlullah'ın beş vakit namazın vakitlerini netleştirdiğini söylemek bizce daha makuldür. Unutmamak gerekir

ki, *isrâ* olayından önce beş vakit namaza dair hükümler zaten vardı. Ancak bu hadiseden sonra Resûlullah günün hangi zaman dilimlerinde namaz kılınacağını netleştirmiştir.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, risaletin ilk yıllarında Resûlullah ilk önce iki rekât olarak sadece öğle namazını kıldığından bahsedilir. Daha sonra kendisi ve ashabının günde iki kez namaz kıldıklarına dair haberler bulunmaktadır. Hatta gece yarısına kadar namaz kılmanın ashabına zor geldiğinden bahsedilir. Anlaşılan o ki, *isrâ* olayından sonra Resûlullah, âyetlerde belirlenen zaman dilimlerine göre, günde beş vakit kılınacak namazın zaman dilimlerini netleştirmiştir. *İsrâ* sûresinin 78. âyetinde de günün belli zamanlarında Resûlullah'a namaz kılması tavsiye edilmiştir. Muhtemelen bu süreçten sonra Resûlullah beş vakit namazın kılınacağı zaman dilimlerini netleştirmiş, ancak bu durum rivayetlere *isrâ* hadisesi sırasında beş vakit namazın farz kılındığı şeklinde yansımıştır. Oysa beş vakit namaza dair hükümler daha önceden zaten vardı. Üstelik *isrâ* olayından sonra beş vakit namazın farz kılındığında dair bir âyet de mevcut değildir. Anlaşılan o ki, daha sonradan mi'râc hadisesiyle ilgili rivayetler yaygınlık kazanınca, *isrâ* olayı sırasında beş vakit namazın farz kılındığı haberi, mi'râcda farz kılındığı iddiasına dönüştürülmüş ve bu olaya dair haberlerin kapsamı giderek zenginleştirilerek bambaşka bir formda sunulmuştur. Böyle bir anlayışın ortaya çıkmasının en önemli nedeni ise, *isrâ* kelimesi ile mi'râc kelimelerinin karıştırılmasıdır.

Yukarıda da işaret edildiği üzere *kütüb-i sitte* olarak bilinen muteber hadîs kaynakları ve devamındaki diğer kaynaklarda, daha çok mi'râc hadisesine dair rivayetler yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla *isrâ* olayına dair açıklamalar bu rivayetler arasında kaybolup gitmiştir. Böylece en erken döneme ait rivayetlerde

¹ Rebi' b. Habîb, I, 90.

beş vakit namazın isrâ gecesi farz kılındığına dair açıklamalar, mi'râc gecesi farz kılındığı gibi bir yanlış anlamaya dönüşmüştür. Oysa daha mukaddem kaynaklarda beş vakit namazın mi'râcda farz kılındığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dahası mi'râc hadisesinden bile bahsedilmemektedir.

Şunu da belirtelim ki, en erken döneme ait kaynaklarda sadece isrâ hadisesine dair açıklamalar yer alıp beş vakit namazın bu olay sırasında farz kılındığından bahsedilirken, başlangıçta elli vakit olduğundan hiç söz edilmez. Buna mukabil *kütüb-i sitte* ve sonrası kaynaklarda ise mi'râc olayına dair rivayetler yaygınlık kazanınca hem beş vakit namazın bu olay sırasında farz kılındığı iddiaları ortaya atılıp yaygınlık kazanmış hem de başlangıçta elli vakit olarak belirlenip daha sonradan beşe düşürüldüğünden bahsedilmiştir.

Namazın Elli Vakitten Beşe Düşürüldüğü İddiası

Mi'râc hadisesine dair rivayetlerde beş vakit namazın bu olay sırasında farz kılındığından bahsedildiği gibi, başlangıçta elli vakit olarak belirlendiğinden ve daha sonra beş vakte düşürüldüğünden söz edilmiştir. İddiaya göre Hz. Peygamber mi'râca çıkarıldığı zaman *Sidretü'l-müntehâ*'ya götürülmüş ve burada Allah'la buluşup konuştuktan sonra, dönerken üç hediye almıştır. Bunlardan birisi Bakara sûresinin son iki âyeti, diğeri Allah'a ortak koşmayanların cennete gireceği müjdesi, üçüncüsü ise günlük beş vakit namazdı. Ancak beş vakit namaz, başlangıçta elli vakit olarak belirlenmişti. Hz. Peygamber bu hediyeleri alıp döndüğü zaman Hz. Mûsâ'ya uğrayınca, ne hediye aldığını sormuş. Hz. Peygamber de mezkûr hediyeleri söyleyince, Hz. Mûsâ, elli vakit namazın Müslümanlara ağır geleceğini ve bunu yapamayacaklarını, dolayısıyla hemen Allah'ın huzuruna varıp miktarı azalttırmasını önermiştir. Uyarı üzerine Resûlullah tekrar Rabb'inin huzuruna çıkarak

elli vakitlik namazın ümmetine ağır geleceğini hatırlatmış ve miktarı düşürmesini istemiştir. Resûlullah'ın isteği üzerine Yüce Allah elli vakitlik namazda indirimde bulunarak neticede beş vakte kadar düşürmüş ve böylece Hz. Mûsâ sayesinde Müslümanlar, günlük elli vakit namaz kılmaktan kurtulmuşlardır. Ancak elli vakitlik namazın beş vakte indirilmesi bir seferde gerçekleşmemiştir. Kimi rivayetlerde beşer, kimi rivayetlerde onar kimi rivayetlerde ise yarısı olmak üzere her seferinde Hz. Mûsâ'nın isteği üzerine Resûlullah bir kaç kez Rabb'inin huzuruna gidip-geldikten sonra ancak beş vakte kadar indirtebilmiştir.

Özet olarak sunduğumuz¹ bu haberlere dair rivayetler incelendiğinde, hemen her bir tasvirin vahye aykırı olduğunu baştan belirtelim. Anlaşılan Müslümanlar güya Hz. Peygamber'in ümmeti için ne derece fedakârlıklar yaptığını anlatabilmek için bu tür iddialar ortaya atarken, ne yazık ki vahyin hakikatini hiç göz önüne almamışlardır. Özellikle Hz. Mûsâ'nın bu meselede son derece etkin rol oynaması anlatıları dikkate alınırca, bu tür iddiaların israiliyat kaynaklı olduğunu anlamak hiç de zor değildir.

Elli vakit olduğu iddia edilen namazın beş vakte düşürüldüğü anlatıları, izahı mümkün olmayan çelişkilerle doludur. Kaldı ki rivayetlerde bir tutarlılık ve inandırıcılık da yoktur. Örneğin beş vakte düşürülene kadar Hz. Peygamber'in kaç kez Rabb'inin huzuruna gidip geldiği meselesi net değildir. Bir kısım iddialarda, Hz. Peygamber'in Allah'ın huzuruna giderek her seferinde onar onar azaltma yaptırdığından söz edilir. Ancak üç kez bu şekilde gidip-geldiğinden söz edildikten sonra, tekrar gittiğinden bahsedilmez. Buna mukabil miktarın beş vakte düşürüldüğünden söz

¹ Sunduğumuz özet, İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim ve İbn Hanbel gibi kaynaklarda yer alan rivayetlere dayanmaktadır. Rivayetlerin tamamı için bkn. İbn Ebî Şeybe, XX, 244-46 (no: 37725); Buhârî, "Salat" 1, "Ehadisü'l-enbiya" 5, "Menâkıbu'l-ensâr" 42, "Tevhid" 37, "Bed'ü'l-halk" 6; Müslim, "İmân" 259, 262, 263, 264; İbn Hanbel, III, 148, V, 144.

edilir.¹ Zira her seferinde onar onar azaltma yapıldığı zaman, dördüncü seferde on rekat kalacaktır. Bir sonraki seferde ise tamamının sıfırlanması söz konusudur. Bunun aynı sıra ilk dört seferde onar onar indirim yapıp beşinci seferde beş rekat indirim yapıldığı iddiası pek inandırıcı olmayınca, rivayetin bundan sonraki kısmı için muğlak ifadeler kullanılmış ve bir anda beş vakte düşürüldüğünden bahsedilmiştir.² Kimi rivayetlerde ise her seferinde beşer kez indirim yapıldığından bahsedilir. Bu iddiaya göre Resûlullah, yaklaşık dokuz kez Allah'ın huzuruna çıkmış olmalıdır. Ancak hiçbir rivayette, bu kadar sefer Rabb'inin huzuruna gittiğinden söz edilmez. Bunun yerine birkaç kez gidip-gelmeden bahsedildikten sonra miktarın beşe düşürüldüğünden söz edilir. Dolayısıyla beşer beşer indirim yapıldığına dair iddialarda da sondan bir önce on rekat kaldığından bahsedilmemiştir. Ancak sona yaklaşıldığı zaman yine yuvarlak ifade kullanılmış ve beşe indirildiğinden söz edilmiştir.

Elli vakitlik namazın beş vakte düşürüldüğüne dair rivayetlerde de bir tutarlılık yoktur. Örneğin Ebû Sa'id el-Hudrî'ye dayandırılan rivayette göre Hz. Peygamber, Hz. Mûsâ'nın uyarıları üzerine üç kez Rabb'inin huzuruna çıkmış ve her seferinde onar onar indirim yaptırmıştır. Üç seferden sonra miktar yirmiye düştüğü halde, tekrar bir gidişten söz edilmeyip doğrudan beş vakte düşürüldüğünden bahsedilmiştir. İddiaya göre beş vakte düşürüldükten sonra da Hz. Mûsâ yine Resûlullah'ı göndermek istemiş, ancak Hz. Peygamber artık yüzünün tutmayacağı gerekçesiyle bu öneriyi kabul etmemiştir. Böylece elli vakitlik namaz, beş vakitte kalmıştır.³

Müslim'deki rivayete göre Hz. Peygamber,

bir kez Allah'ın huzuruna çıkmış ve bir seferde beş vakte düşürttirmüştür. Buna mukabil aynı rivayette Hz. Peygamber'in bir çok kez Rabb'inin huzuruna gidip-geldiğinden de bahsedilmiş, fakat sayı verilmeyerek muğlak bir ifade kullanılmıştır.⁴ Bazı rivayetlerde ise yine Resulullah'ın kaç kez gidip geldiğine dair net bir sayı ve miktar belirtilmeksizin elli vaktin 'bir kısmının' indirildiğinden söz edilmiştir.⁵ Bir başka rivayette ise yine miktar belirtilmeksizin Hz. Peygamber'in iki kez Rabb'inin huzuruna gidip-geldikten sonra elli vaktin beşe düşürüldüğünden söz edilmiştir.⁶

İbn Hanbel'de yer alan Enes b. Mâlik isnadlı bir rivayette ise miktar verilmeksizin elli vakitlik namazın beş vakte düşürüldüğünden bahsedilmiştir. Devamında ise Allah katında hükmün değiştirilemeyeceği ve bu beş vaktin elli vakte bedel olduğunda dair açıklama yapılmıştır.⁷ İbn Abbâs kaynaklı bir rivayette ise, Hz. Mûsâ'nın ismi zikredilmeksizin bizzat Hz. Peygamber'in miktarı azalttırdığından bahsedilmiştir.⁸ Ebû Said el-Hudrî isnadlı bir rivayete göre ise, önce elli vakit namazın farz kılındığı, ardından bunun beş vakte düşürüldüğü ve bu beş vaktin elli vakte eşit olduğu, ayrıca bir iyiliğe karşılık on sevap verileceği haberleri yer almaktadır.⁹

İbn Hanbel'de yer alan bir başka rivayette ise daha farklı bir anlatı söz konusudur. İddiaya göre Hz. Mûsâ'nın uyarısı üzerine Rasûlullah, Allah'ın huzuruna çıktığı ilk seferde elli vaktin yarısını düşürtmüştür. Buna göre miktar yirmi beşe indirilmiştir. Ancak ikinci gidişe kesirli rakam çıkacağından olsa gerek, anlatı farklı bir forma dönüştürülmüştür. Buna göre Hz. Peygamber, ikinci kez Rabb'inin huzuruna çıkıp tekrar miktarı azalttırmak isteyen-

¹ Buhârî, "Bed'ü'l-halk" 6, "Tevhîd" 37, "Menâkıbu'l-ensâr" 42.

² Beyhakî, Sünenü'l-kübrâ, I, 360.

³ İbn Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyye, nşr., M. Muhyiddîn Abdhamîd, Mısır 1963/1383, II, 276.

⁴ Müslim, "İmân" 259.

⁵ Buhârî, "Salat" 1.

⁶ Buhârî, "Ehâdisü'l-enbiyâ" 5; Müslim, "İmân" 263.

⁷ İbn Hanbel, III, 161.

⁸ İbn Mâce, "İkâmetu's-salavât" 194.

⁹ Abdürrezzak, I, 452.

ce, bu sefer kendisine Allah katında verilen hükmün değiştirilemeyeceği ihtarı yapılmış, ancak beş vakit namazın elli vakte bedel olduğu hatırlatılmıştır. Yine bu rivayetdeki iddiaya göre Hz. Mûsâ, Hz. Peygamber'i tekrar göndermek istemiş, ancak Resûlullah böyle bir iş için bir daha Rabb'inin huzuruna gitmeye yüzünün tutmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Cebrail, Resûlullah'ı alıp Sidretü'l-müntehâ'ya götürmüştür.¹

En ilginç iddialardan birisi ise, son seferde gaipen bir sesle Hz. Peygamber'e Allah katında hükmün değiştirilemeyeceği uyarısının yapılmasıdır. Anlatılana göre Resûlullah aynı amaçla son kez gidince, bu sefer kendisine gaipen şöyle seslenilmiştir: "Benim katımda hüküm değiştirilmez. Ancak bire on sevap verilir."² Oysa bu iddianın hiçbir inandırıcılığı yoktur. Zira bu süreye gelinceye kadar zaten birkaç kez Allah hükmünü değiştirmiş olmaktadır. Üstelik bu iddia "Allah'ın takdir etmiş olduğu hükümlerin değişmezliği"³ ilahi ilkesiyle de çelişmektedir. Hatırlanacağı üzere, Fatır sûresinde Allah'ın üstün kudret sahibi olduğuna işaret edilerek her buyruğu ve fiilinin mutlaka isabetli olduğuna vurgu yapılmıştır.⁴ Bir başka âyette ise **'Benim katımda söz/hüküm değiştirilemez ve ben kullara zulmedici değilim'**⁵ ilahi buyruğu yer almaktadır.⁶ Keza Bakara suresinde ise, insanoğluna kapasitesinin üzerinde bir sorumluluk yüklenmeyeceği ilahi buyruğu yer almaktadır. Üstelik bu âyetin mi'râc gecesi Hz. Peygamber'e verilen hediyeler arasında olduğundan bahsedilmesi ilginç bir çelişkidir. Dolayısıyla mezkûr iddia, bütünüyle vahye aykırıdır. Yine bu iddia, her türlü eksiklikten uzak olan Yüce Allah'ı, duruma göre karar değiştiren eksik bir varlık konu-

muna indirmektedir ki, bunun kabul edilebilir hiçbir tarafı yoktur.

Öte yandan, başlangıçta namazın elli vakit olduğu iddiası, akla ve mantığa da aykırıdır. Zira elli vakitlik namazı, gece-gündüz dahil bir güne sığdırıp kılmak mümkün değildir. Yüce Allah'ın bunu bilememesi veya sonradan uyarıldığı için indirimde bulunması akılla izah edilebilir gibi değildir. Kaldı ki, tek seferde makul ölçüye çekmemiş, her seferinde sınırlı bir indirim yapmıştır. Bu itibarla mezkûr iddia mantık olarak da inandırıcı değildir. Bütün bunlardan sonra şunu da hatırlatalım ki, İbn Sa'd'da yer alan bir rivayette, namazın elli vakit olduğuna dair hiçbir ifade yer almayıp sadece beş vakit namazın farz kılındığından bahsedilmektedir.⁷ Keza yukarıda da işaret edildiği üzere, *kütüb-i sitte* öncesine ait daha mukaddem kaynaklarında da isrâ gecesi sadece beş vakit namazın farz kılındığından bahsedilmiştir.

Elli vakitlik namazın peyderpey indirildiği iddiaları, Yüce Allah'ı sürekli karar değiştiren, hatta bu kararın Müslümanlara ağır geleceğini (haşa) fark edemeyen varlık konuma düşürmektedir. Örneğin Hz. Mûsâ'nın uyarısı üzerine Resûlullah durumun ciddiyetini anlamış ve Cebrail'in de onayıyla Allah'a giderek (haşa) büyük bir yanlış düzeltilmiştir. Üstelik tek seferde değil birkaç kez gidip-gelmeden sonra adeta çetin bir pazarlık(!) neticesinde elli vakit beşe dürülmüştür. Bu tasvirlerle göre tüm eksikliklerden uzak olan Yüce Allah, sanki yaratmış olduğu kullarının kapasitesini bilmiyormuş gibi bir konumda gösterilirken, Hz. Mûsa da (haşa) Allah'a karar düzeltirmede başrol oynayan peygamber konumuna getirilmiştir. Böylece onun himmetiyle Hz. Muhammed, Rabb'inin huzuruna çıkarak durumunu arz etmiş ve elli vakti, makul bir ölçüye

¹ İbn Hanbel, V, 144.

² İbn Hanbel, I, 144; Buhârî, "Ehâdisü'l-enbiyâ" 5, "Salat" 1, "Tevhîd" 37; Müslim, "İmân" 263.

³ Ahzâb 33/33; Fâtır 35/43; Rûm 30/30; İsrâ 17/77.

⁴ Fatır 35/2.

⁵ Kaf 50/29.

⁶ Bakara 2/286.

⁷ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Dâru's-Sadr, Beyrut, t.y., I, 213.

çektirmiştir.¹ Oysa bu tür iddialar bütünüyle vahye aykırıdır ve asla makul izahı yapılamaz. Şu kadar söyleyelim ki, bu tür rivayetler bilgi kirliliğinden başka hiçbir işe yaramamaktadır.

En manidar çelişkilerden birisi de, mi'râcda verildiği iddia edilen Bakara sûresinin son iki âyetiyle birlikte başlangıçta elli vakitlik namazın farz kılındığı iddiasıdır. Hâlbuki bizzat bu âyetlerden birisinde, Yüce Allah'ın kullarını kapasitelerin üzerinde bir yükümlülükle mesul tutmayacağına işaret edilmektedir.² Bu ilahi ilkenin yer aldığı âyetlerle birlikte namazın başlangıçta elli vakit olarak belirlendiği iddiasını izah edebilmek mümkün değildir. Bunun yanı sıra Resûlullah'ın ısrarları üzerine namaz vakitlerinin birkaç kez indirim yapılması ve beşe kadar düşürülmesi anlatıları da akıl alır gibi değildir. Zira bu iddialara göre (haşa) Yüce Allah, adeta kullarının kapasitesini hala fark edememiş, hatta kendi belirlediği ilkeyle bile çelişerek sözünde bile durmamış konuma düşürülmüştür. Nihayet Hz. Peygamberinin uyarısıyla miktarda azaltma yapıp makul ölçüye çekmiştir. Hâlbuki vahyin mesajı veya verileri dikkate alındığında bunların hiçbirisini ni kabullenebilmek mümkün değildir.

Sonuç

Beş vakit namazın başlangıçta elli vakit olduğu iddialarının hiçbirisi inandırıcı değildir. Üstelik bu iddia bütünüyle vahye ve Yüce Allah'ın ekmeliyet sıfatına aykırıdır. Keza yaygın olarak bilindiğinin aksine, beş vakit namaz, mi'râc hadisesinin ait olduğu dönemden ve isrâ olayına işaret eden âyetten önce inzâl edilen âyetlerde yer almaktadır. Beş va-

kit namazın mi'râcda farz kılındığı iddiası ise isrâ olayından sonra beş vakit namazın Hz. Peygamber tarafından kılındığına dair rivayetlerin bulunmasıdır. Zira erken döneme ait rivayetlerde isrâ olayından sonra beş vakit namazın farz kılındığı veya bu olaydan sonra Allah Resulü'nün beş vakit namaz kıldığından bahsedilir. Ancak isrâ hadisesine dair rivayetler daha sonradan mi'râc anlatıları arasında sunulduğundan ve mi'râca dair anlatılar daha sonradan isrâ hadisesinin akabinde gerçekleşmiş bir olay gibi takdim edildiğinden böyle bir yanlış anlama söz konusudur. Günümüze kadar bu konuya dair rivayetler eleştirilmediğinden, nesilden nesle aktarılarak böyle bir yanlış telakki ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla beş vakit namaza dair hükümler, isrâ olayından önce zaten vardı. Rivayetlere göre, isrâ olayından sonra Hz. Peygamber beş vakit namaz kılmaya başlamış ve bu olay beş vakit namazın isrâ gecesi farz kılındığı şeklinde ifade edilmiştir. Netice itibarıyla isrâ olayından sonra beş vakit namazın farz kılındığına dair rivayetler, daha sonradan mi'râc anlatıları ile birlikte sunulduğundan, mi'râc olayı sırasında beş vakit namazın farz kılındığı gibi yaygın bir kabul ortaya çıkmıştır. Hâlbuki bu anlayış ne vahiyle, ne de tarihi gerçeklerle izah edilebilir niteliktedir. ■

¹ Abdullah b. Ömer'e dayandırılan bir rivayete göre, mi'râcda elli vakit namazın yanı sıra, cünüplükten ve idrardan dolayı yedi kere abdest alınması da emredilmiştir. Hz. Peygamber ise bu yükümlülüklerin hafifletilmesi için Allah'a yakarışlarına devam etmiş ve neticede elli vakitlik namaz beş vakte, cünüplük ve idrardan dolayı yedi kez gusül abdesti alma yükümlülüğü de bir sefere indirilmiştir (İbn Hanbel, II, 110).

² Bakara 2/286.